

i ren partikularitet, og det er her et Lacan-inspireret psykoanalytisk subjektbegreb via bl.a. Slavoj Žizek indarbejdes i teorien. Der er et ”hul” eller en ”mangel” i subjektet, som udvides til både at implicere grundløshedens filosofi og samfundets grundløshed, som viser sig i spillet mellem singularitet og universalitet, hvorefter der hverken kan eller må findes endegyldige løsninger. Det udtrykkes undervejs i bogen på mange forskellige måder, fx som forholdet mellem fundering og horisont: ”En formation, der er forenet eller totaliseret i forhold til en horisont, er en formation uden fundering; den konstituerer kun sig selv som enhed, idet den afgrænser sig fra det, den negerer” (s. 121f). Horisonten er det ”tomme sted”, som medfører, at funderingen ikke kan fyldes.

Det eneste sted, hvor man ukritisk støder på udtrykket det universelle, er ved denne grundlæggende mangel: ”Det universelle fremkommer ud af det partikulære – ikke som et princip, der understøtter og forklarer det, men som en ufuldstændig horisont, der syr en dislokeret partikulær identitet sammen” (s. 130). Derfor er den højeste form for rationalitet et samfund kan opnå en ”reguleret galskab” (s. 160) – og det er fortrøstningsfuldt!

Ole Morsing

Phronesis

Peter Kemp, *Praktisk visdom. Om Paul Ricoeurs etik*. Forum 2001, s. 150, 188 kr.

Peter Kemp er om nogen den, der i et klart og lettilgængeligt sprog har formidlet den franske filosofi til det danske publikum. Fra de tidligste indføringer og frem til udgivelser i 90'erne er Paul Ricoeur forblevet den vigtigste dialogpartner. I det seneste værk om Paul Ricoeurs etik tager Kemp denne dialog op på ny, idet han lader tidligere fremstillinger samt nye fortolkninger af Ricoeurs forfatterskab pege frem imod Ricoeurs etiske hovedværk, ”Soi-même comme un autre ” (Éen selv som en anden). Særligt fremragende er sammenlæsningen af Ricoeurs narratologiske indsigter fra ”Tid og Fortælling” med det omfattende projekt i ”Éen selv som en anden”. I krydspunktet imellem menneskets egen fortalte tid og hele verdenssammenhængens tid udkrystalliserer den historiske tid sig i tre former: Kalenderen, generationsskiftet og spor i form af dokumenter og monumenter. Først ved at konfrontere vores eget singulære livsprojekt med de overleverede fortællinger vinder vores liv en retning. Ganske vist skaber mennesket sig en rummelig identitet i genfortællingen af sit liv, men det er ved at indskrive sin egen fortælling i den historiske tid, at livet får et enhedsligt, etisk sigte. I den måde, hvorpå liv genfortælles falder traderede fortællinger hele tiden mennesket i talen, og heri ligger

allerede et forsøg på at indrette sit liv på bedste vis. Men er der en norm for hvilke fortællinger og visioner, der på forbilledlig vis lader det gode liv komme til syne?

I det glimrende kapitel 7 diskuterer Kemp Ricoeurs svar, der under inddragelse af Kant hævder et universelt gyldigt imperativ i form af den gyldne regel: ”Elsk din næste som du ønsker din næste skal elske dig.” Dette imperativ afprøver alle etiske livsudkasts moralske indebyrd, og Kemp sætter sig nu for alvor ud med Ricoeur i en diskussion af narratologiens omfang. Det kan ærgre, at Kemp ikke igennem alle kapitlerne bringer sig selv og sin egen tænkning i spil i dialogen med Ricoeur. For hvad er sigtet med Kemps bog?

I forordet skriver Kemp om Ricoeur: ”Det afgørende er ikke, om han har skrevet det, jeg tillægger ham (bortset naturligvis fra når han citeres direkte), men om han kunne have skrevet det.” Her synes Kemps mål med bogen at være en redelig introduktion, der dækker Ricoeurs synspunkter; men det rejser det hermeneutiske spørgsmål, om en fortolkning der sigter imod at stemme overens med en anden, ikke altid er mere end en fuldstændig korrespondens. Gode udlægninger forskriver sig ikke til det pågældende emne, men lægger det ud på ny, så alt det, der blev båret og klingede med i sproget, og som forfatteren ikke havde intenderet, nu bliver fremstillet i en anden form. Denne form for udlægningspraksis er da også gennemgående i Kemps vellykkede bog, specielt når han relaterer

Ricoeurs tænkning til andre filosoffer. Dog er det som om, at den opstillede målestok i forordet stadig gør sig gældende i Kemps fremstilling, så han forsøger at indhente alle Ricoeurs filosofiske forudsætninger til at belyse den etiske problemstilling. Det medfører, at Kemp undervejs er omkring hele Ricoeurs forfatterskab, og herunder mindst tyve filosoffer som har inspireret Ricoeur, og andre tyve som Ricoeur adskiller sig fra, hvilket – den minimale plads taget i betragtning – undertiden gør det ekstremt vanskeligt at orientere sig og holde fokuset rettet mod sagen, etikken og den praktiske visdom. Det er som om Kemp vil fastholde idealet om, at mesterens mulige skrift skal løbe underneden hans egen, førend bogen har nået sit mål. Ricoeur ville imidlertid aldrig kunne skrive, hvad Kemp skriver, og alligevel vil Kemp i dialog med sin læremester kunne forvise sig om, at de stemmer overens. Sproget besidder en sådan spændvidde, så forståelsen ikke først melder sig ved en én til én korrespondens på skrift eller i tale. Kemps bog lykkes bedst, hvor denne spænding er til stede og Kemp sætter sig ud med stoffet, mens fremstillingen bliver unødigt sammentrængt, når Kemp søger at lade sin egen inddeling af stoffet falde sammen med Ricoeurs.

Tilbage til sagen: Kemp viser i forlængelse af den etiske vision, der har stået sin normative prøve, hvorledes Ricoeur ikke bliver stående herved, men vender tilbage til det aristoteliske begreb om *phronesis*. Det er oversættelsen af dette begreb, der pryder forsiden: Praktisk visdom.

Normativiteten garanterer ikke, at talehandlinger forbliver uimodsige- ligt sande, eftersom livets modsæt- ningsfyldthed åbenbarer aporier, der fremtræder bag om alle regler og love. Det gode liv opnås ikke en gang for alle igennem institutionaliseringen af retfærdigheden, men forbliver kun muligt i situeringen af en praktisk for- nuft midt i konflikten. Denne fornuft ophæver ikke den konfliktuelle spæn- ding, som er til stede overalt, hvor mennesker mødes, men fuldbyrder sig i den velovervejede handling der tager ansvaret på sig i situationen. Dermed fastlægger Ricoeur i lighed med sine to åndsbeslægtede fortolkere af phronesis, Hans-Georg Gadamer og Hannah Arendt, stedet for den men- neskelige eksistens: I det mellemrum, hvor fortid og fremtid brydes i et nu, ryddes en midte, hvor der er plads til at handle iblandt mennesker.

Jonas Holst Sørensen

Det åbne samfund

Karl R. Popper, *Det åbne samfund og dets fjender*, Bind 1 + 2, over- sættelse af *The Open Society and Its Enemies* (1945), på dansk ved Christian Svendsen, Spektrum, 2. oplag, 2002. 862 sider, 599 kr.

I *Det åbne samfund og dets fjenders* sidste kapitel – kapitel 25: ”Har historien nogen mening?” – redegør Popper for sit historiesyn og for sit syn på histo- rikerens arbejde. Popper siger her, at modsat fx fysikeren eller samfunds- videnskabsmanden arbejder histori-

keren med et endeligt datamateriale. Opstår der tvivl om fortolkningen af en bestemt begivenhed, vil man som historiker ikke kunne lave nye under- søgelser eller eksperimenter, som fysikeren eller samfundsvidenskabs- manden fx kan. Som historiker er man henvist til et endeligt kildemateriale, og der vil som regel kunne skrives for- skellige historier ud fra det materiale, man har til rådighed – historier som ikke engang behøver at være indbyr- des forenelige. Popper slår derfor fast, at der: “... ikke findes en historie om ‘fortiden, sådan som den faktisk fandt sted’; der kan kun findes historiske fortolkninger, og ingen af dem er endegyldige ...” (bind 2, s. 287).

Det kan derfor heller ikke hjælpe noget, at vi stiller spørgsmål som “Hvilken vej bevæger vi os?” eller “Hvilken rolle har historien essentielt set bestemt, at vi skal spille?”. Den slags spørgsmål er historicistens, og de er irrationelle, fordi de ifølge Popper er umulige at besvare. I stedet for disse spørgsmål foreslår han, at vi stil- ler spørgsmål som “Hvad skal vi vælge som vores mest presserende proble- mer, [hvordan opstod de (er gledet ud af den i øvrigt udmærkede danske oversættelse)], og hvilke veje kan vi gå for at løse dem?” Dét er et ratio- nelt spørgsmål, som hver generation ifølge Popper har en art forpligtelse til at stille sig selv. Og det er præcist også dette spørgsmål, som er Poppers anliggende i *Det åbne samfund og dets fjender*.

Problemet i begyndelsen af 1940’erne, hvor Popper skriver *Det åbne samfund og dets fjender*, er uden sam-